

Akreditačný proces na Slovensku (nielen) na pozadí myšlienok Konrada P. Liessmana

Martin Vašek

Martin Vašek: Akreditačný proces na Slovensku (nielen) na pozadí myšlienok Konrada P. Liessmana [The accreditation process in Slovakia (not only) against the background of Konrad P. Liessman]. In: *Ostium*, vol. 18, 2022, no. 4.

Atmosféra, a tým duch na miestach vzdelania sa rozhodne zmenili.
Konrad Paul Liessmann

Úvod

Atmosféra a duch v slovenskom akademickom prostredí sa zmenili. Na opísanie a charakterizovanie tejto zmeny by bol potrebný väčší priestor, rozsiahlejšia diskusia a štúdia. Diskusiám, analýzám a úvahám týkajúcim sa akademickej sféry sa dlhodobo a intenzívne venujú filozofi u nás a v zahraničí. Za posledné dva roky spomeňme z domáceho prostredia konferenciu s názvom *Deformovaná veda. Od komercializácie k revitalizácii?*, ktorá sa konala 29. 11. 2021 v Bratislave a monografiu *Akademický svet a jeho tradície* (2021), ktorej autorom je E. Višňovský. Z českých publikácií uvedme zborník *Nová vedecká éra? Od byrokratickej komerce ke kreativite ve veřejném zájmu* (2021, editormi sú M. Hrubec a M. Kopecký). Pokiaľ ide o zahraničie, počet publikovaných prác (nielen od filozofov) je enormný. Za pozornosť určite stojí *Leiden Manifesto for Research Metrics* z roku 2015 pôvodne uverejnený v časopise *Nature*, ktorý má už vlastnú webovú stránku a je preložený do viacerých jazykov, vrátane slovenčiny.^[1] Rovnako podnetný je dokument *Quality Indicators for Research in the Humanities*, ktorý vypracovala *Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences* v roku 2011.^[2]

Konrad P. Liessmann, rakúsky filozof, esejista, vysokoškolský pedagóg, vedec roka 2006 v Rakúsku a držiteľ Ceny mesta Viedeň za humanitné vedy (2014) sa téme vzdelania, nevzdelanosti, ideí a poslania univerzít venuje dlhodobo. Jeho známe publikácie *Teória nevzdelanosti. Omyly spoločnosti vedenia* (2006) a *Hodina duchov. Prax nevzdelanosti. Polemický spis* (2014), ktoré vyšli vo vydavateľstve Academia netreba predstavovať. Zámerom tohto príspevku je pozrieť sa na prebiehajúcu akreditáciu optikou či cez prizmu jeho myšlienok. Pochopiteľne, Liessmanov pohľad je jedným z mnohých, nie je normatívny a kánonický, môže byť považovaný za jednostranný. Možno súhlasiť s českým autorom B. Kartousom, že Liessmanovi musíme dať v mnohom za pravdu. Zároveň mu môžeme vyčítať, že v niektorých prípadoch hovorí iba A a nehovorí B. Taktiež je „otázkou, a autor na ni svým spôsobom rezignuje, existuje-li nějaký lepší reálný svět vzdělávání a vědy, v němž je možné maximálně ctít jak jejich vnitřní povahu, tak jejich různorodost a unikátnost. (...) Autor očekává, že vzbudí diskusi, a jako taková je jeho kniha velmi inspirativním a důležitým impulsem, který pravděpodobně nalezne v českém prostředí mezi řadou humanitních vědců a pedagogů velmi silnou odezvu.“^[3]

Aby pohľad nebol príliš jednostranný a aby boli zohľadnené aj ďalšie súčasné perspektívy, keďže od vydania jeho textov už uplynula určitá doba, budú priblížené aj stanoviská iných autorov a pokúsime sa takýmto spôsobom vstúpiť do diskusie s nimi. Dodajme, že samotná komplexná akreditácia síce

zatiaľ de facto neprebehla, posudzovatelia však už hodnotili napr. návrhy úprav študijných programov.

Rankingy

V súvislosti s hodnotením univerzít a ich rankingov uvádza Liessmann Wittgensteinov výrok „ctížiadostivosť je smrťou myslenia“. Rovnako pripomína, že hodnotenie a zaraďovanie do rebríčkov bolo od začiatku spojené s paradigmou myslenia podnikovej ekonomiky, ktorá má školy a univerzity premeniť na podniky, pričom ich môžeme merať a porovnávať podľa makroekonomických výsledkov. Rakúsky autor nevyklučuje, že aj vo sfére vzdelania existovali v minulosti črty súťaže a konkurencie medzi univerzitami. Pripomína však, že táto konkurencia sa týkala odlišných svetónázorových prúdov, metód, modelov a rôznych foriem akademickej kultúry. Bola to takpovediac konkurencia, v ktorej išlo o prístupy k pravde, nie o konkurenciu v zmysle poradia v rebríčkoch. Voči evaluácii a rankingom je pomerne kritický, tvrdí, že slúžia ako skvelá zámienka na krátenie rozpočtov, rušenia inštitútov, študijných odborov a vedeckých pracovísk, a to najmä humanitných vied.[4]

Pozoruhodné, ale pritom nie prekvapujúce sú Liesmannove slová: „Jakmile člověk ví, co se od něj očekává, očekávání naplní. Má-li se víc publikovat, tak se víc publikuje, má-li se zvýšit *science citation index* a *journal impact factor*, stane sa tak, ať už jakýmkoľvek spôsobom, má-li se zvýšit počet projektových žádostí, tak se zvýší...“[5] Tento fenomén možno pozorovať a potvrdiť aj u nás. V správach o vedecko-výskumnej činnosti viaceré univerzity deklarujú vyššie počty výstupov v impaktových periodikách. Voči Liesmannovi by zrejme viacerí namietali, keďže zvýšenie počtu publikácií v uvedených časopisoch sa nepovažuje za negatívny, ale pozitívny jav a znak kvality. Liessmann však mieri k samotnému jadrú evaluácie, k tomu, či je naozaj schopná uchopiť alebo dokonca zmerať kvalitu a svojráz vedeckej práce ako takej, celostne, a k tomu, aby takýto spôsob hodnotenia nevedol k strate slobody (slobodnej tvorby a bádania) a k neserióznemu konaniu pedagógov, ktorí sa rôznymi spôsobmi snažia naplniť požadované kritériá. Okrem toho vidí Liessmann problém aj v tom, že konkurujúci si účastníci konania rozhodujú o sebe, o tom, kto je lepší.

Pokiaľ ide o čítanie samotných posudzovaných výstupov, rakúsky filozof tvrdí, že posudzovatelia ich zväčša nečítajú, rozhodujúci je pre nich časopis, v ktorom článok vyšiel a jeho impaktový faktor. Môžeme predpokladať, že podobná situácia je aj na Slovensku, aj keď niektorí hodnotitelia konštatujú, že sa zameriavajú aj na obsah posudzovaných publikačných výstupov a čítajú ich. Liessmannovi by bolo možné opäť oponovať a namietat tým, že pokiaľ publikačný výstup vyjde v renomovanom časopise (alebo vydavateľstve), musel prejsť recenzným konaním, a preto je kvalitný, nevyžaduje nevyhnutne opätovné prečítanie a akoby sekundárne posúdenie. Na najvyššom stupni hodnotenia sú preto štúdie v renomovaných (indexovaných, impaktových) časopisoch (vydavateľstvách) a na druhej strane rebríčka sú štúdie nepublikované v takýchto periodikách, aj keď nemusia byť nekvalitné. Publikácie v iných ako indexovaných časopisoch preto stratili *de iure et de facto* na Slovensku pre akreditáciu význam. Rovnako to platí pre texty v slovenskom jazyku, keďže pre druhý a tretí stupeň štúdia sa vyžaduje dosiahnutie medzinárodnej úrovne, t. j. publikovanie v cudzom jazyku, vrátane zahraničných citácií. Bez zahraničných citácií, ako ukázala prax hodnotenia, je hodnotenie výstupov nižšie. Znamená to, že je nevyhnutné byť citovaný zahraničnými autormi, a to citovaný v databázach WoS a Scopus. V praxi sa ukázalo a potvrdilo, že posudzovatelia pre tretí stupeň štúdia explicitne vyžadujú publikácie v zahraničných renomovaných časopisoch/vydavateľstvách (s evidovanými ohlasmi vo svetových jazykoch) a nie všetky zahraničné univerzitné vydavateľstvá za takéto považujú.[6]

V súčasnej situácii teda ostáva slovenským vysokoškolským pedagógom, aby popri publikovaní v cudzích jazykoch a v zahraničí z dôvodu evaluácie a internacionalizácie zároveň „ustrážili“ vedeckú terminológiu svojho jazyka a vedecky obohacovali aj vlastnú kultúru, nielen medzinárodný vedecko-akademický priestor. Táto dvojaká úloha je nevyhnutná, pretože okrem medzinárodného rozmeru

musia akademickí pracovníci obhájiť a zdôvodniť význam a účinok svojich výstupov pre domácu spoločensko-hospodársku prax, nie pre zahraničnú. Tu sa otvára nová otázka o prieniku a súčasne diferenciách (resp. aj špecifikách) medzinárodného a domáceho vedeckého kontextu.

Azda zvláštne, či so zveličením a zároveň prekvapujúco vyznievajú v kontexte úsilia o dosiahnutie čo najlepších výsledkov, postavenia v rankingu a špičkových pracovísk slová filozofa R. Gaitu: „Wittgenstein navrhol, aby se filozofové zdravili mezi sebou slovy ‚Času dost!‘. K přemýšlení a meditování je totiž potřeba čas. Toto přemýšlení se většinou nezhmotní v nějaké brzké publikaci a často si není ani jisté samo sebou – většinou ani není samo o sobě převratné. (...) Důraz na špičkový výzkum podkopává kritickou reflexi, a stejně tak (či ještě očividněji) rozvrací i univerzitní výuku. Dokonce i akademici z těch ‚nejlepších‘ kateder na ‚nejlepších‘ univerzitách vyprodukují jen zřídkakdy práci, kterou čte – než zmizí v propadlišti dějin – kromě několika jejich kolegů i někdo další.“^[7]

Slovenský filozof E. Višňovský v súvislosti s hodnotením univerzít, resp. inštitúcií konštatuje: „Samozrejme, otázky ako ‚Čo je dobrá/úspešná/efektívna výskumná organizácia? Podľa čoho ju poznáme? Ako ju vyhodnotíme?‘ sú legitímne (aj keď by im mala predchádzať kľúčová otázka: ‚Ako ju vytvoríme?’). Ak však rozlišujeme medzi hodnotením (evaluáciou) výskumných inštitúcií (organizácií) – teda inštitucionálnym/organizačným hodnotením – a disciplinárnym/odborovým hodnotením, tak hoci druhé je zahrnuté v prvom, vzťah medzi nimi je vzťahom medzi prostriedkom a cieľom. (...) To, pochopiteľne, nie je proti akýmkoľvek systémom akademického hodnotenia. Ide však o to, aby tieto systémy zodpovedali povahe academickej práce a jej výsledkov.“^[8]

Zaiste, nejde o jednoduchý problém, ak by sme uvažovali o vzťahu a „zosúladení“ troch zložiek/faktorov evaluácie – 1. špecifického charakteru (spôsobu) práce humanitných vied, 2. hodnotenia kvality a 3. porovnania a následného zaradenia do rebríčkov. Môžeme sa domnievať, že to nie je úplne nemožné, pričom však „dialektiku“ slobody, kreativity, premýšľania na jednej strane a kvantifikácie, hodnotenia a zaraďovania na strane druhej tým neodstránime a ostane trvalým aspektom či elementom každého hodnotenia, porovnávaní a súťaže v humanitných vedách, zvlášť vo filozofii.

Citácie

Ako je známe, v zahraničí je rozvinutá dlhodobá intenzívna diskusia na tému citovania a vzťahu medzi počtom citácií a kvalitou vedeckých výstupov; preto je možné stručne uviesť iba niekoľko príkladov. Pozrime sa na túto problematiku aj z pohľadu iných autorov, keďže Liessmanov pohľad sa môže javiť na viacerých miestach ako príliš jednostranný, aj keď on sám nevyklucuje, že môžu byť korelácie medzi bibliometricky zistenými dátami a kvalitou výskumu.^[9] Ak sa zameriame na túto oblasť, vidíme, že ide o samostatnú, široko analyzovanú a spracovanú odbornú tému, zvlášť v dobe enormného nárastu publikácií.

Färber a A. Jatowt napr. v článku *Citation recommendation: approaches and datasets* uverejnenom v časopise *International Journal on Digital Libraries* (Springer) konštatujú, že v dôsledku fenoménu informačného preťaženia vo vede v podobe „tsunami of publications“ sa citovanie vhodných publikácií stáva čoraz väčšou výzvou pre vedecké písanie.^[10] Autori zároveň odkazujú na päťsto stranovú monografiu talianskych profesorov R. Todeschiniho a A. Bacciniho *Handbook of Bibliometric Indicators: Quantitative Tools for Studying and Evaluating Research* (Wiley, New York 2016).

Vydavateľstvo Wiley v opise tejto knihy uvádza, že ide o prvého systematického sprievodcu rozrastajúcou sa džungľou citačných indexov a iných bibliometrických ukazovateľov. Rastúce množstvo výskumníkov preto začalo pracovať na novej scientometrickej mašinérii, aby uspokojili vlády, ktoré požadujú nástroje na monitorovanie vedy. Jedna z pozorností autorov bola venovaná

vratkej dištinkcii (*slipery distinction*) medzi výskumnou kvalitou, ktorá je vnútornou vlastnosťou výskumu hodnotenou (posudzovanou) kolegami, a impaktom výskumu, ktorý je vplyvom publikácie na výskumné aktivity iných vedcov a je vyjadrený počtom dosiahnutých citácií. Napriek tomu, že v scientometrickej literatúre boli mnohé ukazovatele vplyvu označené pomocou výrazu „kvalita“, autori konštatujú, že sa v celej knihe snažili zachovať jasné oddelenie týchto dvoch pojmov. Zároveň dúfajú, že táto ich pozornosť bude cenným príspevkom k lepšiemu definovaniu (vymedzeniu) debaty o indikátoroch a ich interpretácii.[\[11\]](#)

Nórski autori D. W. Aksnes a L. Langfeldt z *Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education* (NIFU) a P. Wouters z *Centre for Science and Technology Studies* (CWTS) z Leiden University v abstrakte svojej štúdie *Citations, Citation Indicators, and Research Quality: An Overview of Basic Concepts and Theories* konštatujú, že citácie sa čoraz častejšie používajú ako indikátory výkonnosti vo výskumnej politike a v rámci výskumného systému. Zvyčajne sa predpokladá, že citácie reflektujú impakt výskumu alebo jeho kvalitu. Aké je odôvodnenie týchto predpokladov a ako citácie súvisia s kvalitou výskumu? Kvalita výskumu je multidimenzionálny koncept, v ktorom sa ako kľúčové charakteristiky bežne chápu plauzibilita, hodnovernosť, originalita, vedecká hodnota a spoločenská hodnota. Ich štúdia skúma, ako môžu citácie súvisieť s týmito rôznymi dimenziami kvality výskumu. Citácie odrážajú aspekty súvisiace s vedeckým vplyvom a relevanciou, hoci s dôležitými obmedzeniami. Neexistujú však dôkazy o tom, že citácie odrážajú iné kľúčové rozmery kvality výskumu. Zvýšené používanie indikátorov citovanosti pri hodnotení a financovaní výskumu preto môže znamenať menšiu pozornosť k ďalším dimenziám kvality, akou je solidnosť, plauzibilita, originalita a spoločenská hodnota. V závere odkazujúc na ďalších autorov upozorňujú aj na subjektívny ľudský faktor v hodnotení. Kvalitu je potrebné vnímať ako viacrozmernú kategóriu, ktorú nemožno zachytiť jediným ukazovateľom. To, ktorý rozmer kvality by mal byť prioritný, sa môže líšiť podľa oblasti a poslania.[\[12\]](#) Ich slová potvrdzuje aj prax u nás, keďže niektorí pedagógovia sa stretli so situáciou, keď posudzovatelia viac hodnotili a preferovali počet zahraničných citácií než kvalitu, originalitu a inovatívny prístup autora.

Slovenský filozof E. Višňovský, ktorý sa dlhodobo venuje univerzitnému vzdelávaniu, vede a filozofickej reflexii akademickej situácie na margo tejto témy poznamenáva: „citovanosť (a už vôbec nie sama osebe či ako hlavný ‚ukazovateľ‘) nikdy vo vede nebola, nie je a nemôže byť ‚vedeckým‘ meradlom hodnotenia úrovne a kvality vedeckej práce, a preto je problematrická aj ako ukazovateľ pre ekonómov a finančníkov.“ Poznamenáva, že nemožno rovnako hodnotiť intelektuálnu sféru a iné oblasti, najmä oblasť priemyslu. „Ide tu o zásadný konceptuálny omyl a pred filozofiou i sociohumanitnými vedami stojí úloha definovať pojem ‚intelektuálnej produkcie‘.“[\[13\]](#) S Višňovským by sa nesporne stotožnili viacerí univerzitní pedagógovia v tvrdení, že vytvoriť vedecký výsledok, publikovať ho a citovať, sú tri rôzne a samostatné veci. Neznamená to, že autor s mnohými publikáciami a citáciami vytvoril vlastné, originálne a hodnotné vedecké dielo.[\[14\]](#)

Ukazuje sa, že medzi akademikmi, vysokoškolskými pedagógmi, hodnotiteľmi a hodnotenými, nielen u nás, ale aj v zahraničí jestvuje radikálne odlišný pohľad na faktor citovanosti v rámci akreditácie a že toto hľadisko nie je také neproblematické, ako sa na prvý pohľad môže zdať. V každom prípade platí, že citovanosť zahraničnými autormi v databázach WoS a Scopus je pri akreditácii nevyhnutná, vyžadovaná a je jedným z kľúčových kritérií pri udelení alebo neudelení akreditácie, ako sa ukázalo v praxi. Môžeme predpokladať, že hodnotení vysokoškolskí pedagógovia by uvítali podrobnejšie oboznámenie a usmernenia nielen pokiaľ ide o oblasť citovanosti, ale aj o objasnenie vzťahu medzi kvantitatívnym a kvalitatívnym aspektom (a nástrojmi) evaluácie; jednak z dôvodu informovanosti a vlastnej prípravy, ale aj z dôvodu dôsledného naplnenia cieľov akreditácie.[\[15\]](#) Dá sa preto očakávať, že z uvedených príčin bude pôvodných vedeckých prác v slovenčine čoraz viac ubúdať a vysokoškolskí učitelia budú ešte intenzívnejšie ako doteraz presúvať a koncentrovať energiu a čas na vydávanie publikácií v zahraničí práve z akreditačných, finančných a citačných dôvodov (najmä v

snahe „byť citovaný“, a tým „akreditovaný“).

Idey

V známej publikácii *The Tyranny of Metrics* jej autor Jerry Z. Muller uvádza, že výskum a napísanie kvalitnej publikácie môže trvať viac rokov. Ak však systém stimulov odmeňuje rýchlosť a objem produkcie, výsledkom bude pravdepodobne pokles skutočne významných diel. Domnieva sa, že práve k tomu došlo vo Veľkej Británii, v dôsledku hodnotenia výskumu: veľký prúd publikácií, ktoré sú nezaujímavé a nečítané. Tento problém je prítomný v humanitných aj prírodných vedách. Autor zároveň hovorí o nezamýšľaných, ale predvídateľných negatívnych dôsledkoch metrík, a tiež o tom, kedy a ako ich správne používať.[\[16\]](#) V tejto súvislosti sa otvára viacero otázok, ktoré sa týkajú vzťahu respektíve dopadu uvedených trendov a hodnotení na zmysel a idey univerzity. Inými slovami: nie je možné a správne zamerať sa na scientometrické ukazovatele izolovane, ale vnímať ich v širšom kontexte poslania a úlohy univerzít.

Výraz *universitas*, prvýkrát použitý v jednom pápežskom liste z roku 1208/1209, má „duchovný“ a sociologický význam. Sociologicky znamená jednotu, zoskupenie, združenie vyučujúcich a študentov. Čoskoro nastupuje aj jej druhý význam - *universitas litterarum* ako univerzálny súhrn vied, vyjadrený a zastúpený štyrmi fakultami.[\[17\]](#) Počet textov venujúcich sa dnešným univerzitám, ich poslaniu, ideám, víziám, evaluácii, budúcnosti a ďalším témam je enormný. Dá sa predpokladať, že vo viacerých textoch by sa prelínala tematika vzťahu medzi univerzitou, politikou a ekonomikou. Dnes už preto nie je možné oddeliť akreditáciu od týchto zložiek.

Položme si otázky: čo sa v priebehu ôsmich storočí na univerzitách „stratilo“ a čo zostalo zachované? Aké sú a aké by mali byť hlavné idey, na ktorých univerzita spočíva? Vychádza akreditačný proces z týchto ideí, zachováva ich a rozvíja? Napr. A. McIntyre tvrdí, že čo sa na súčasných výskumných univerzitách stráca z dohľadu a čo sa signifikantne líši od ich mnohých predchodcov je: po prvé, žiadny veľký zmysel a záujem o skúmanie vzťahov medzi disciplínami a po druhé, žiadne chápanie disciplín ako príspevkov k jednému spoločnému konaniu/iniciatíve (*enterprise*), ktorého hlavným cieľom nie je ekonomický prospech ani kariérny postup študentov, ale skôr úsilie dosiahnuť pre učiteľov a študentov určitý druh spoločného porozumenia. Univerzity sa stali, pravdepodobne nenapraviteľne, roztrieštenými a rozdelenými inštitúciami, ktoré je lepšie premenovať na „multiversity“, ako navrhol Clark Kerr pred takmer päťdesiatimi rokmi.[\[18\]](#)

Keď sa vrátíme k Liessmannovi, stretne sa uňho nielen s kritikou evaluácií, akreditácií, porovnávaní, zaradovaní, kvantifikácií a hodnotení v oblasti vzdelávania, ale aj s niekoľkými návrhmi riešenia. Sú formulované vo všeobecnej rovine a môžu byť jeho oponentmi považované za utopické a nerealizovateľné, uskutočniteľné s oveľa menšou pravdepodobnosťou ako aktuálne nastavené evaluačno-akreditačné trendy. Z jeho pohľadu vzdelávacie inštitúty nepotrebujú viac, ale menej reforiem a nepotrebujú hektickosť, ale uvážlivosť, nie tempo, ale stabilitu, nie permanentné zmeny, ale istoty. Kvalitu vzdelávacích zariadení je možné posúdiť aj podľa toho, koľko dovoľujú slobody, rizika, zvedavosti, koľko estetickej skúsenosti. Na tomto sa bude merať škola budúcnosti, nie na domnelom manažmente kvality, kompetenčne orientovaných obežníkoch a výsledkoch testov. Sloboda, ktorá vytvára podstatu univerzity, sa pre všetkých zúčastnených citelne zmenšila.[\[19\]](#)

Pokiaľ vzdelanie nechce a nemá byť spochybňované, patrí k nemu aj vedenie o podstate vedy vôbec. „V tomto smyslu by nové pojetí povinného filosofického studia či *studia generale*, ktoré by mělo mít vědecko-teoretické, vědecko-historické a vědecko-filosofické zaměření, bylo prvním krokem k opětovnému získání oné ideje univerzity, která své určení viděla v celku věd, v *universitas litterarum*.“[\[20\]](#)

Liessmann poukazuje aj na ďalšie dôležité úlohy a poslania univerzity, ktoré sa vytratili. K akademickému vzdelaniu patril aj rozvoj estetickej a morálnej vnímavosti, kultivácie osobnosti.

Preto je aj naďalej zmysluplné a nevyhnutné spoločenstvo vyučujúcich a študentov. Učítelia a profesori ukazujú určitý postoj, habitus, správanie, ktoré má väčší účinok a môže osloviť viac, ako tá alebo oná powerpointová prezentácia. Univerzita by mala byť miestom čítania textov, diskusií, cvičení ako reagovať na záplavu informácií a tlak sociálnych sietí. Univerzity je potrebné znovu etablovať na miesta teórie, na „ostrov“, na ktorých nie sú študenti podrobovaní vonkajšiemu tlaku, ale vnútornej a vonkajšej disciplíne vedy, koncentrácii, duchovnej práci. Takáto univerzita by sa vrátila k svojim európskym koreňom.

Iba krátko dodajme, že v podobnom duchu uvažuje aj spomínaný austrálsky filozof R. Gaita, i keď jeho predstavu by viacerí považovali za nedosiahnuteľnú, nerealistickú a idealistickú. Tvrdí, že pokiaľ dokáže univerzita poskytnúť študentom priestor, ktorý ich ochráni pred tlakom okolitého sveta, pred jeho „svetskosťou“, a pred tlakom, ktorý sa snaží urobiť ich deťmi svojej doby, potom plní svoju primárnu spoločenskú povinnosť. Takýto priestor im umožňuje formovať nové túžby a ideály vo svetle hodnôt, o ktorých predtým nemali ani poňatie alebo ktorým predtým nerozumeli.[\[21\]](#)

Nemožno na tomto mieste nespomenúť znova aspoň stručne E. Višňovského a jeho ideu kreatívnej univerzity. Jeho texty, ako aj texty mnohých ďalších autorov vyrástli zo znepokojenia nad pomermi, v akých pracujú. K akademickej práci vždy patrila istá dávka intelektuálneho „potešenia“ a uspokojenia, intelektuálnej radosti z obsahu a náplne tejto práce. Táto dimenzia v inštrumentalizovanej akademickej kultúre, kde ide o „výsledky“, „kredity“, „výkony“, „výkazy“ nemá miesto. Spoločenské dôsledky nových tendencií, zamýšľané alebo nezamýšľané, sú v niektorých oblastiach kontraproduktívne až tristné – zvlášť v oblasti kultúry a intelektuálneho života, vzdelávania a výskumu. Hypertrofovaná normativizácia sa obracia vo svoj opak – v iracionalitu, miestami až absurditu a najmä de-kreativizáciu, teda decimovanie kreatívneho a intelektuálneho potenciálu. Višňovský v roku 2014 konštatoval, že akademická kultúra a univerzitné vzdelávanie u nás doposiaľ neboli podrobené systematickej vedeckej analýze, na rozdiel od vyspelých krajín. Poukazoval na viaceré negatíva, ktorými bol poznačený diskurz o akademickej sfére na Slovensku za ostatných vyše dvadsať rokov.

Uvedme napokon Višňovského myšlienky týkajúce sa kreatívnej univerzity. Pokiaľ je poslaním a podstatou univerzity intelektuálna a duchovná tvorba ako súčasť spoločného bohatstva, tak rozhodujúcou inštitucionálnou formou pre „bytie univerzity“ bude tá, ktorá jej zabezpečí tvorivosť ducha. Tvorivosť je podstatou akademickeho života a práce a univerzita by mala vytvárať podmienky pre rozvoj kreativity vo vede a vzdelávaní. „Tvorivosť sa nedá naoktrojovať, prikázať, vynútiť, ani vykázať v evidencii. Nedá sa falšovať, ani hrať na tvorivosť. Tvorivosť možno iba podnecovať a kultivovať. Univerzita budúcnosti, ak bude existovať, by mala byť slobodná a tvorivá inštitúcia, prinášajúca vklad do spoločenského bohatstva, ktorý sa nedá merať iba materiálnymi efektmi (a ani by to nemalo byť potrebné).“[\[22\]](#)

Záver

Prebiehajúcu akreditáciu možno považovať za reformu, resp. reformnú, keďže re-formuje pôvodne nastavené normy a pravidlá. Aj reforma však môže mať svoje úskalia. Liessmann ukazuje, že môže viesť k následným problémom, ktoré vytvoria potrebu dodatočnej reformy. V tomto bode je s ním možné súhlasiť. Neznamená to, že reforma, jej priebeh a dôsledky sú vždy bez ťažkostí. Konkrétne príklady nie je potrebné uvádzať, je ich viacero, jedným z kľúčových problémov je objektívnosť a transparentnosť hodnotenia. Taktiež nie je celkom jasné, ako akreditácia súvisí, či presnejšie má vplyv na kvalitu vysokoškolského vzdelávania.[\[23\]](#) Univerzitní pedagógovia konkrétne problémy poznajú, stretli sa s nimi a budú ďalej stretávať. Problémy však možno považovať za prirodzenú súčasť určitého procesu. Reakcie pedagógov a pracovníkov sú rôzne. Od snahy o nápravu, apel na kompetentných cez stratu motivácie až po rezignáciu a odchod zo školstva. V rozhovoroch a v komunikácii niektorí pedagógovia konštatujú: „systémy a štandardy môžu narážať na limity ľudskej osoby. Nikde sa nemeria impakt, aký má tlak na pedagógov, ktorým zháňanie čiarok nedáva

zmysel a sú frustrovaní“ alebo „veľmi to obmedzuje moju kreativitu a čas“.[24] Problémom však nie sú iba problémy samotné, ale aj ich neriešenie. A dôvody neriešenia problémov sú opäť rôznorodé. Očakáva a predpokladá sa iniciatíva všetkých zainteresovaných strán, aby sa vzniknuté problémy pokúšali riešiť.

Zakončíme myšlienkou rakúskeho filozofa a vedca. Liessmann v súvislosti s budúcnosťou univerzít, ich slobodou a jednotou bádania a učenia poznamenáva, že by sa muselo zastaviť niekoľko trendov a vývojov z posledných rokov a uberať sa iným smerom. „Interní kontrolní tlak by musel byť uvoľnen, fetišizace rankingů, pátrání po prostředcích z třetích zdrojů a kvantifikačních postupech měření zabržděno (...) Nemusí se všechno plánovat, kontrolovat a vyhodnocovat, skutečné výsledky vědeckého výzkumu a učení nebude nikdy možné úplně předpovídat nebo zachycovat v ukazatelích, a tak je to také dobře. (...) Věda žije v učení a bádání ze zvědavosti a zvědavost se může rozvinout a osvědčit jen tam, kde se umí počítat a pracovat s neočekávaným, s neplánovaným, otevřeným a překvapivým. Rozvoj novověké vědy dostatečně ukázal, že svoboda i tam, kde ji ten či onen může zneužít, rozvíjí pod čarou více kreativního potenciálu než jakákoli i dobře míněná politika předem daných údajů, směrnic, růstu efektivity a evaluace.“[25]

Slovenské vysoké školstvo sa vydalo cestou vyhodnocovania a porovnávania, súťaže a konkurenčných tendencií. Ostáva nám všetkým spoločne prejsť po tejto ceste dôsledne a profesionálne, s prevzatím všetkých dôsledkov, pozitívnych i negatívnych. Jednotlivci musia túto cestu rešpektovať, aj keď sa s ňou nemusia stotožňovať a vidia jej viaceré nedostatky, tak ich opísal Konrad P. Liessmann, iní autori a potvrdila prax. Na záver predsa len jednu otázku: „Nemalo by byť účelom hodnotenia zlepšenie, náprava chýb, odstránenie nedostatkov, riešenie problémov a najmä zmena výskumných a manažérskych praktík?“[26]

L i t e r a t ú r a

AKSNES, W. D., LANGFELDT, L., WOUTERS, P.: Citations, Citation Indicators, and Research Quality: An Overview of Basic Concepts and Theories. *SAGE Open* 9 (1), 2019, 1 - 17. DOI:

<https://doi.org/10.1177/2158244019829575>

DEMKO, M.: Nové akreditačné štandardy: Zodpovednosť za kvalitu nesie vnútorné prostredie školy. In:

<https://www.truni.sk/news/nove-akreditacne-standardy-zodpovednost-za-kvalitu-nesie-vnutorne-prostredie-skoly>, 2020.

FÄRBER, M., JATOWT, A.: Citation recommendation: approaches and datasets. *International Journal on Digital Libraries* volume 21, 2020, s. 375 - 405.

<https://link.springer.com/article/10.1007/s00799-020-00288-2>

GAITA, R.: Kallikleova výzva. In: Jirsa, J. (ed.): *Idea university*. Praha: Academia, 2015, s. 122 - 135.

HICKS, D., WOUTERS, P., WALTMAN, L., de RIJCKE, S., RAFOLS, I.: Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. *Nature*, 520, 2015, s. 429 - 431.

HRUBEC, M., Kopecký, M. (eds.): *Nová vědecká éra? Od byrokratické komerce ke kreativě ve veřejném zájmu*. Praha: Epoque, 2021.

KARTOUS, B.: Liessmann, Konrad Paul. Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění. [online] Dostupné na:

<https://www.ilitertura.cz/Clanek/24281/liessmann-konrad-paul-teorie-nevzdelanosti-omyly-spolecnosti-vedeni>, 2009. (Navštívené: 9.7.2022).

LISSMANN, P. K.: *Hodina duchů. Praxe nevzdělanosti. Polemický spis*. Praha: Academia, 2015.

LISSMANN, P. K.: *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha: Academia, 2009.

MACINTYRE, A.: *God, Philosophy, Universities. A Selective History of the Catholic Philosophical Tradition*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2009.

MULLER, J. Z.: *The Tyranny of Metrics*. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2018.

PIEPER, J.: *Tomáš Akvinský*. Praha: Vyšehrad, 1997.

TODESCHINI, R., BACCINI, A.: *Handbook of Bibliometric Indicators: Quantitative Tools for Studying and Evaluating Research*. New York: Wiley, 2016.

VIŠŇOVSKÝ, E.: Idea kreatívnej univerzity: prečo univerzita nie je fabrika, biznis ani úrad? In: VIŠŇOVSKÝ, E. (ed.): *Univerzita, spoločnosť, filozofia: realita versus hodnoty*. Bratislava: Iris, 2014, s. 32 - 48.

VIŠŇOVSKÝ, E.: *Akademický svet a jeho tradície*. Bratislava: VEDA, 2021.

VIŠŇOVSKÝ, E.: Akademická produkcia poznania a jej hodnotenie. In: Hrubec, M., Kopecký, M. (eds.) (2021): *Nová vědecká éra? Od byrokratické komerce ke kreativě ve veřejném zájmu*. Praha: Epoque, 2021, s. 14 - 25.

P o z n á m k y

[1] HICKS, D., WOUTERS, P., WALTMAN, L., de RIJCKE, S., RAFOLS, I.: Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. In: *Nature*, 520, 2015, s. 429 - 431, <http://www.leidenmanifesto.org/>.

[2] https://www.qs.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/d_qualitaetsicherung/Dateidownloads/Quality_Indicators_for_research_in_the_Humanities.pdf

[3] KARTOUS, B.: Liessmann, Konrad Paul. Teorie nevzdělanosti: omyly společnosti vědění. 2009. [online] Dostupné na:

<https://www.ilitertura.cz/Clanek/24281/liessmann-konrad-paul-teorie-nevzdelanosti-omyly-spolecnosti-vedeni> (Navštívené: 9. 7. 2022).

[4] LIESSMANN, P. K.: *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha: Academia 2009, s. 56 - 61.

[5] Tamže, s. 68.

[6] Pedagogovia však nemajú k dispozícii oficiálny zoznam renomovaných vydavateľstiev, ako aj predátorských vydavateľstiev a časopisov.

[7] GAITA, R.: Kallikleova výzva. In: Jirsa, J. (ed.): *Idea university*. Praha: Academia, 2015, s. 126.

[8] VIŠŇOVSKÝ, E.: Akademická produkcia poznania a jej hodnotenie. In: Hrubec, M., Kopecký, M. (eds.): *Nová vědecká éra? Od byrokratické komerce ke kreativě ve veřejném zájmu*. Praha: Epoque, 2021, s. 24.

[9] LIESSMANN, P. K.: *Hodina duchů. Praxe nevzdělanosti. Polemický spis*. Praha: Academia 2015, s. 114.

[10] FÄRBER, M., JATOWT, A.: Citation recommendation: approaches and datasets. In: *International Journal on Digital Libraries volume 21*, 2020, s. 375 - 405.

[11] TODESCHINI, R., BACCINI, A.: *Handbook of Bibliometric Indicators: Quantitative Tools for Studying and Evaluating Research*. New York: Wiley, 2016, XXIII.

[12] AKSNES, W. D., LANGFELDT, L., WOUTERS, P.: Citations, Citation Indicators, and Research Quality: An Overview of Basic Concepts and Theories. *SAGE Open* 9 (1), 2019, 1 - 17.

[13] VIŠŇOVSKÝ, E.: Idea kreatívnej univerzity: prečo univerzita nie je fabrika, biznis ani úrad? In: VIŠŇOVSKÝ, E. (ed.): *Univerzita, spoločnosť, filozofia: realita versus hodnoty*. Bratislava: Iris, 2014, s. 44.

[14] VIŠŇOVSKÝ, E.: Akademická produkcia poznania a jej hodnotenie, c. d., s. 22 - 23.

[15] Nie je jasné, či sa pri hodnotení rozlišuje kategória, resp. typ citácie, jej „váha“ a význam pre citujúci text.

[16] MULLER, J. Z.: *The Tyranny of Metrics*. Princeton & Oxford: Princeton University Press, 2018, s. 79, 169 - 185.

[17] PIEPER, J.: *Tomáš Akvinský*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 59 - 60.

[18] MACINTYRE, A.: *God, Philosophy, Universities. A Selective History of the Catholic Philosophical Tradition*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2009, s. 173 - 176.

[19] LIESSMANN, P. K.: *Hodina duchů. Praxe nevzdělanosti. Polemický spis*, c. d., s. 25, 97.

[20] Tamže, s. 119.

[21] GAITA, R.: Kallikleova výzva, c. d., s. 134 - 135.

[22] VIŠŇOVSKÝ, E.: Idea kreatívnej univerzity: prečo univerzita nie je fabrika, biznis ani úrad?, c. d., s. 45.

[23] V roku 2020 rektor Trnavskej univerzity uviedol: „To, čo zatiaľ zo štandardov nevieme ‚odčítať‘, je spôsob, ako skutočne hodnotiť kvalitu učiteľa. Parametre, s ktorými sa doteraz pracuje, orientujú pozornosť na ve-deckovýskumnú činnosť a jej výsledky. Nie je však pravidlom, že výborný vedec je súčasne aj výborným učiteľom. Uvidíme, ako sa s tým naše prostredie vysporiada. Podstatná pre celý proces bude aj podoba metodiky na vyhodnocovanie plnenia štandardov, ktorá sa teraz začína pripomienkovať a je predčasné ju komentovať.“

<https://www.truni.sk/news/nove-akreditacne-standardy-zodpovednost-za-kvalitu-nesie-vnutorne-prostredie-skoly>

[24] Pedagógovia tiež konštatujú, že nielenže úplne nechápu význam akreditačných kritérií, ale nie je nikdy jasné, podľa akých kritérií budú posudzovaní v ďalšej akreditácii, pre ktorú pripravujú publikácie od r. 2022. Všetko sa môže meniť, môže prísť opäť iná reforma, iné nastavenie závažnosti publikácií. Namiesto vylepšovania toho, čo tu je, sa stretajú s radikálnymi zmenami, dôsledky ktorých musia znášať. Pravidlá je veľmi dôležité poznať vopred.

[25] LIESSMANN, P. K.: *Hodina duchů. Praxe nevzdělanosti. Polemický spis*, c. d., s. 121 - 122.

[26] VIŠŇOVSKÝ, E.: Akademická produkcia poznania a jej hodnotenie, c. d., s. 25.

Martin Vašek

Katedra filozofie a politológie

Filozofická fakulta UKF

Hodžova 1

94974 Nitra

e-mail: mvasek@ukf.sk

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7326-0047>